

*Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет
імені Івана Пулюя*

Кафедра «Економіки та фінансів»

**Методичні рекомендації для практичних занять
з навчальної дисципліни**

«Економічна теорія»

*для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх
форм навчання за освітньо-професійними програмами
економічних спеціальностей*

Тернопіль – 2022

Методичні рекомендації для практичних занять з навчальної дисципліни «Економічна теорія» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти усіх форм навчання за освітньо-професійними програмами економічних спеціальностей / Укладач: Л.Б. Артеменко. Тернопіль. ТНТУ. 2022. 51 с.

Укладач: Артеменко Людмила Борисівна, доцент кафедри економіки та фінансів ТНТУ, кандидат економічних наук, доцент

Рецензенти: Мариненко Наталія Юріївна, професор кафедри економіки та фінансів ТНТУ, доктор економічних наук, професор

Нагорняк Ірина Степанівна, ст. викладач кафедри економіки та фінансів ТНТУ

Методичні рекомендації розглянуто та затверджено на засіданні кафедри економіки та фінансів ТНТУ

Протокол № 2 від 30.08 2022 р.

Схвалено на засіданні науково-методичної комісії факультету економіки та менеджменту

Протокол № 1 від 7.09.2022 р.

ЗМІСТ

Анотація.....	4
Практичне заняття №1.....	7
Практичне заняття №2.....	12
Практичне заняття №3.....	17
Практичне заняття №4.....	21
Практичне заняття №5.....	27
Практичне заняття №6.....	32
Практичне заняття №7.....	36
Практичне заняття №8.....	41
Питання підсумкової атестації	46
Методи контролю та критерії оцінювання результатів навчання студенті.....	49
Рекомендована література	50

АНОТАЦІЯ

Економічна теорія є нормативною дисципліною навчального плану, яка забезпечує фундаментальну підготовку бакалаврів економічних спеціальностей факультету економіки та менеджменту. Дисципліна «Економічна теорія» слугує основою для подальшого успішного вивчення інших економічних дисциплін, носить теоретико - прикладний характер. У теоретичному аспекті – дозволяє студентам оволодіти знаннями щодо основних принципів та закономірностей економічного життя країни, у прикладному – набути базових положень методики аналізу мікроекономічних та макроекономічних процесів.

З метою підвищення ефективності засвоєння знань з дисципліни «Економічна теорія» та отримання навичок орієнтуватися у великому масиві постійно зростаючої наукової інформації важливе місце відводиться практичним заняттям, які виступають важливою формою навчальної роботи студентів.

Практичне заняття – це активна форма навчального процесу, яка передбачає обговорення під керівництвом викладача студентами проблемних питань, участь у дискусіях, вирішення практичних завдань, проблемних ситуацій. На практичних заняттях студенти розширюють, поглиблюють і зміцнюють набуті під час лекцій та самостійної роботи знання, накопичують у пам'яті нові факти, положення, вчать критично мислити, аналізувати реальні ситуації та матеріали. Крім того набувають навиків публічних виступів, ведення полеміки, обстоювання власних поглядів, виробляють вміння користуватися науковою термінологією, поняттями та категоріями. Зміст практичних занять визначається навчальною програмою дисципліни, методичними матеріалами, завданнями викладача та забезпечуються системою навчально-методичних засобів, передбачених для вивчення: підручники, навчальні та методичні посібники, матеріали дистанційного навчання.

Завдання практичних занять – засвоєння, закріплення і систематизація відповідних теоретичних знань, а також їх застосування на практиці.

Мета – поточна перевірка рівня засвоєння студентами навчального матеріалу з окремих навчальних елементів модуля, які винесені на практичні, набуття та закріплення навичок застосування економічного інструментарію для аналізу основних закономірностей функціонування економіки.

Форми роботи студентів на практичних заняттях:

- заслуховування матеріалів, підготовлених за планом заняття;
- дискусійне обговорення творчих завдань;
- заслуховування фіксованих виступів та презентацій;
- розв'язання економічних задач згідно з тематикою заняття;
- обговорення економічних проблем сьогодення;
- проведення тестування, контрольних, модульних робіт.

Вивчення навчальної дисципліни передбачає формування та розвиток у студентів компетентностей:

Інтегральна компетентність – здатність розв’язувати складні спеціалізовані завдання та проблеми у сферах підприємницької, торговельної та біржової діяльності або в процесі навчання, що передбачає застосування теорій та методів організації і функціонування підприємницьких, торговельних, біржових структур і характеризується комплексністю та невизначеністю умов;

Загальні компетентності

ЗК 1. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу;

ЗК 6. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

Спеціальні компетентності

СК 1. Критичне осмислення теоретичних засад підприємницької, торговельної та біржової діяльності;

СК 2. Здатність обирати та використовувати відповідні методи, інструментарій для обґрунтування рішень щодо створення, функціонування підприємницьких, торговельних і біржових структур.

Після вивчення дисципліни «Економічна теорія» здобувачі освіти зможуть отримати наступні **програмні результати навчання:**

ПРН 1. Використовувати базові знання з підприємництва, торгівлі і біржової діяльності й уміння критичного мислення, аналізу та синтезу в професійних цілях;

ПРН 2. Застосовувати набуті знання для виявлення, постановки та вирішення завдань за різних практичних ситуацій в підприємницькій, торговельній та біржовій діяльності;

ПРН 5. Організовувати пошук, самостійний відбір, якісну обробку інформації з різних джерел для формування банків даних у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності;

ПРН 11. Демонструвати базові й структуровані знання у сфері підприємництва, торгівлі та біржової діяльності для подальшого використання на практиці.

ПРН 13. Використовувати знання форм взаємодії суб’єктів ринкових відносин для забезпечення діяльності підприємницьких, торговельних та біржових структур.

№ теми	Тематичний план практичних занять	К-сть годин	
		ДФН	ЗФН
№ 1	Предмет і метод економічної теорії	1	0,5
№ 2	Виробництво та його фактори.	1	
№ 3	Товарне виробництво – основа ринкового господарства.	1	0,5
№ 4	Форми та відносини власності.	1	
№ 5	Ринкова організація: зміст та структура.	1	
№ 6	Ціна і ринкова рівновага	1	0,5
№ 7	Монополія і конкуренція [	1	0,5
№ 8	Підприємство та підприємництво	1	0,5
№ 9	Розподіл доходів	1	0,5
№ 10	Маркетинг та менеджмент	1	
№ 11	Роль держави в ринковій економіці	1	
№ 12	Фінансово - кредитна система	1	0,5
№ 13	Відтворення та економічне зростання на макрорівні	1	0,5
№ 14	Циклічність розвитку економіки	1	
№ 15	Тенденції розвитку світового господарства	1	
№ 16	Міжнародна валютно-фінансова система	1	
	Всього практичних занять за семестр:	16	4

МОДУЛЬ 1 (Теми №№ 1 – 10)

Практичне заняття №1

Тема № 1 Предмет і метод економічної теорії

Тема № 2 Виробництво та його фактори

Тема № 1 ПРЕДМЕТ І МЕТОД ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Базові поняття та категорії:

Предмет економічної теорії, економічні категорії та закони, економічна політика і економічні цілі, макроекономіка, мікроекономіка, мегаекономіка; методи наукового пізнання: індукція і дедукція, аналіз і синтез, наукова абстракція; фізіократія, меркантилізм, марксизм, кейнсіанство, монетаризм, марджиналізм, інституціоналізм.

Методичні рекомендації до вивчення теми №1. Економічна теорія у якості об'єкта дослідження розглядає людську діяльність – створенням матеріальних та духовних благ, необхідних для життєдіяльності людини та суспільства. Необхідно розуміти, що існують два типи зв'язків людини у виробництві: 1) вплив людини, як головної продуктивної сили, на природу з метою її використання у виробничому процесі; 2) відносини між людьми у процесі виробництва, розподілу, обміну і споживання матеріальних благ, які носять об'єктивний характер. Розуміння різноманітних визначень предмету економічної теорії допоможе студенту краще зрозуміти її двоїстий характер. З одного боку, вона виявляє об'єктивні економічні закони, а з іншого – специфічні способи забезпечення життєдіяльності людей на кожному історичному етапі розвитку суспільства країни в умовах обмеженості ресурсів. Студенту необхідно звернути увагу на прояв основних законів виникнення, розвитку та відмирання виробничих відносин.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Предмет, метод та функції економічної теорії.
2. Методи дослідження економічних процесів.
3. Сутність економічних категорій та класифікація економічних законів.

Питання для обговорення:

1. Яке місце посідає економіка у функціонуванні сучасного суспільства?
2. Розкрити роль економічної теорії в системі економічних наук.
3. Які загальнонаукові методи використовує економічна теорія?

4. Дати характеристику сутності економічних законів та категорій
5. У чому полягає практичне значення кривої виробничих можливостей?

Творчі завдання:

1. Погодитися або спростувати твердження: «обмеженість ресурсів і безмежність потреб насправді є неправильним. Ресурси є безмежними, тому що нескінченним є процес відкриття нових джерел ресурсів. Потреби ж, навпаки, обмежені, оскільки існують фізичні межі їхнього задоволення». Відповідь аргументувати ситуаціями з економічного життя, прикладами, статистичним та фактичним матеріалом національної економіки та інших держав.
2. У наступному переліку вказані погляди економістів різних шкіл на предмет економічної теорії. Назвіть, яка школа якої концепції дотримується:
  - а) діяльність, пов'язана із зовнішньою торгівлею та припливом грошей у країну;
  - б) вивчення сфери виробництва, в якій створюється багатство;
  - в) капіталістичний спосіб виробництва й відповідні йому відносини виробництва та обміну;
  - г) пошук найбільш ефективних способів розподілу обмежених ресурсів і раціонального господарювання.

Тестові завдання

1. Яке з визначень точніше передає сутність предмета економічної теорії?

- а) наука про суспільство на різних стадіях його розвитку;
- б) про відносини у суспільстві з приводу раціонального використання обмежених ресурсів для задоволення благ;
- в) про управління підприємствами для досягнення максимального прибутку;
- г) про вибір ефективної державної політики для вирішення актуальних соціальних проблем;
- д) про економічні відносини в процесі виробництва, розподілу, обміну та споживання благ.

2. Яка функція економічної теорії є базовою для економічних наук:

- а) практична;
- б) методологічна;
- в) пізнавальна;
- г) прогностична.

3. Чи можна порушувати економічні закони?

- а) так, але тоді результативність господарської діяльності зменшується;
- б) ні, краще його змінити, як юридичний закон;
- в) так, якщо природні умови особливі;
- г) так, якщо історичні умови особливі;
- д) ні, тому що вони об'єктивні.

4. Економічні категорії – це:

- а) логічні поняття, які в узагальненому вигляді відображають сутність окремих економічних явищ;
- б) методи регулювання економічних процесів;
- в) норма господарської поведінки людей;
- г) економічні інтереси суб'єктів господарської діяльності;
- д) групи суб'єктів економіки.

Тема № 2 ВИРОБНИЦТВО ТА ЙОГО ФАКТОРИ

Базові поняття та категорії:

Потреби та інтереси, економічні ресурси, праця, земля, капітал, підприємницький хист, продуктивні сили, виробничі відносини, господарський механізм, закон зростання потреб, крива виробничих можливостей; економічна система: ринкова, традиційна, адміністративно-командна, перехідна, змішана.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 2. У цій темі розглядається потреба, як об'єктивна необхідність людини, що спонукає її до діяльності. Потреба виявляється у нестачі певних благ, предметів. Широкою популярністю користується класифікація потреб, здійснена американським ученим А. Маслоу, який поділив потреби на нижчого рівня (дихання, спрагу, голод, тепло) та вищого (потреба в самореалізації, безпеці). Студенту необхідно звернути увагу на те, що інтерес не є тотожним потребі. Інтерес - це форма реалізації потреби, що включає конкретні цілі і дії. По-перше, потреба містить у собі завдання, а інтерес - спосіб його досягнення; по-друге, інтерес - це потреба, яка формується з урахуванням і під впливом усієї сукупності виробничих відносин суспільства. Відповідно до алгоритма вирішення головних питань економіки визначають певні типи організації господарського життя суспільства. Сучасна економічна наука пропонує різні класифікації економічних систем залежно від їх поділу за найхарактернішими ознаками. Виділяють п'ять основних типів економічних систем (традиційна, командна, перехідна, змішана та ринкова) на основі ступеню централізації або децентралізації у прийнятті господарських рішень та на базі співвідношення форм приватної та державної власності. Слід звернути увагу студенту на те, яким чином суб'єктами в різних економічних системах вирішується триєдине завдання: що, як, для кого виробляти в умовах обмежених ресурсів.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Класифікація факторів суспільного виробництва.
2. Суспільні потреби та економічні інтереси, їх протиріччя.
3. Елементи та моделі економічних систем.

Питання для обговорення:

1. Для чого потрібні знання про тенденції і перспективи розвитку потреб та їхні структурні зміни?
2. Що таке інтерес, як він виникає, на чому ґрунтується?
3. Назвати основні фактори виробництва і розкрийте їхній взаємозв'язок.
4. Назвати структурні елементи економічної системи і розкрити їхній взаємозв'язок.
5. Розкрити зміст понять: «ринкова економіка», «командна економіка», «змішана економіка».

Творчі завдання:

1. Побудувати логічний ланцюжок з наступних категорій (поставити 1, 2, і т.д.): - виробництво, - споживання, - потреби, - економічні ресурси, - фактори виробництва, - обмін, - розподіл.
2. Країни світу за рівнем розвитку виробництва відрізняються: високорозвинені та економічно відсталі країни. Чи є суперечність між потребами та обмеженими виробничими ресурсами у країнах, що мають високий рівень виробництва матеріальних благ?
3. Чи існують спільні економічні проблеми для суспільств: з централізованим плануванням, традиційним суспільством, та суспільством з ринковою економікою? Чи згодні Ви з подібним формулюванням питання?

Тестові завдання

1. Вказати, у якому випадку правильно перераховано виробничі ресурси (фактори виробництва):

- а) капітал, робоча сила, предмети праці, науково-технічний прогрес;
- б) капітал, особистий фактор виробництва, земля, фінанси;
- в) капітал, земля, праця, підприємницькі здібності;
- г) засоби праці, предмети праці, праця, земля;
- д) засоби виробництва, капітал, робоча сила, підприємницькі здібності.

2. Економічна система включає такі елементи:

- а) види та відносини власності на ресурси;
- б) загальні економічні закони;
- в) менталітет нації;
- г) продуктивні сили;
- д) сфери суспільного виробництва;
- е) галузі та підприємства;
- є) господарський механізм.

3. Межа виробничих можливостей суспільства показує:

- а) повну зайнятість виробничих ресурсів і повний обсяг продукції;

- б) максимальну кількість споживчих благ і інвестиційних ресурсів, які можуть бути отримані в результаті їх ефективного використання;
- в) що національна економіка, повністю використовуючи свій потенціал, не може збільшити у короткостроковому періоді виробництво якогось блага, не зменшивши виробництво іншого;
- г) максимальну кількість продукції, що її може виробити економіка за даного рівня технологічного розвитку і факторів виробництва;
- д) усі відповіді правильні.

4. Яке з наступних визначень найповніше характеризує поняття «змішана економіка»:

- а) різні форми власності, ринковий механізм і державне регулювання економіки;
- б) різні форми власності, ринковий механізм ціноутворення;
- в) наявність різних типів соціально-економічного прогресу;
- г) багатоукладність економіки;
- д) планова економіка.

5. З перелічених визначень економічної системи правильним є:

- а) система взаємопов'язаних і упорядкованих елементів економіки, що утворюють певну цілісність, економічну структуру суспільства;
- б) сукупність відносин між людьми, що складаються з приводу виробництва, розподілу, обміну та споживання матеріальних благ;
- в) історично визначений спосіб виробництва;
- г) упорядкована система зв'язків між виробниками та споживачами матеріальних та нематеріальних благ;
- д) сукупність економічних процесів, що функціонують у суспільстві на основі притаманних йому відносин власності.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1; ПРН1, ПРН 5, ПРН 11.

Практичне заняття №2

Тема № 3 Товарне виробництво – основа ринкового господарства

Тема № 4 Форми та відносини власності

Тема № 3 ТОВАРНЕ ВИРОБНИЦТВО – ОСНОВА РИНКОВОГО ГОСПОДАРСТВА

Базові поняття та категорії:

Натуральне господарство, товарне виробництво, товар, споживча вартість товару, вартість товару; корисність товару, закон вартості, теорія трьох факторів виробництва, теорія спадної граничної корисності; гроші, функції грошей, масштаб цін, кредитні гроші, електронні гроші, вексель, банкнота, чек, закон грошового обігу, рівняння І. Фішера, інфляція, нуліфікація, девальвація, ревальвація, ревалоризація.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 3. Вивчаючи тему студент повинен знати, розуміти грошову систему країни, її елементи, зміну пропозиції грошей та її вплив на рівень ділової активності. Від купівельної спроможності грошей та їх кількості залежать не тільки ціни, але й добробут націй, життєвий рівень. Необхідно звернути увагу на механізм дії економічних законів: вартості, спадної граничної корисності та грошового обігу. Розібратися з основними рисами, видами і функціями грошей з наведенням прикладів з реального економічного життя. Окрему увагу необхідно приділити цілям і сучасним тенденціям розвитку грошово-кредитних відносин в країні, дати глибокий аналіз інфляційних процесів в сучасній Україні за допомогою використання матеріалів періодичних видань, інтернету, визначити їх причини і наслідки для подальшого розвитку нашої держави.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Умови виникнення та типи товарного виробництва. Товар та його властивості.
2. Суть та функції грошей. Кредитні гроші.
3. Суть закону грошового обігу. Рівняння І. Фішера.
4. Інфляція: суть, причини виникнення, форми прояву та соціальні наслідки.
5. Закон вартості та його функції. Економічні теорії вартості.

Питання для обговорення:

1. Чим відрізняється товарне виробництво від натурального? Які умови і причини існування товарного виробництва? Чи можлива заміна товарної форми господарства на яку-небудь іншу?
2. Пояснити теорію трудової вартості. Яким властивістю вона наділяє товар?
3. Описати процес виникнення грошей. Які форми набували гроші в процесі еволюції?
4. Охарактеризувати соціально-економічні наслідки інфляції.
5. Які особливості паперових і кредитних грошей?
6. Поясніть різницю між інфляцією витрат та інфляцією попиту
7. І при інфляції попиту, і при інфляції витрат в країні спостерігається зростання загального рівня цін. Чи існує спосіб розмежування цих двох різновидів інфляції? Який тип інфляції, на ваш погляд, мав місце у 90-ті роки в Україні? Який в сучасних умовах?

Творчі завдання:

1. У наведених нижче висловлюваннях відомих економістів простежуються суб'єктивні або об'єктивні підходи до визначення сутності грошей. Назвіть їх:
  - а) представник монетаризму М. Фрідмен пише, що «гроші – це експериментальна теоретична конструкція, яку потрібно було винайти подібно поняттям «довжина», «температура» або «сила» в фізиці;
  - б) К. Маркс вважає гроші є особливим товаром, який в процесі історичного розвитку виділився із загальної товарної маси і став загальним еквівалентом;
  - в) П. Самуельсон вважає, що «гроші – це штучна соціальна умовність. Це парадокс: гроші визнають, бо вони визнані».
2. Припустимо, що є дві однакові за розміром і родючістю ділянки землі, на кожній з яких вирощують ту саму сільськогосподарську продукцію. На першій – використовуються добрива, на другій – вирощують екологічно чисту продукцію. Товари продають на ринку. Пояснити, чим будуть відрізнятися економічні блага I та II – ої ділянок: споживчою вартістю, вартістю або це будуть зовсім аналогічні з погляду ринку товари?
3. Побудувати логічну схему з перерахованих нижче понять (поставити 1,2,3 і т.д.): - ринкова економіка; - економічне відокремлення виробників; - товарне виробництво; - вільний обмін ресурсами; - натуральне господарство; - суспільний поділ праці.
1. Визначити функції, які виконують гроші у певних ситуаціях:
  - робітник отримує заробітну плату;
  - банк прийняв від вкладника певну суму грошей під 20 %% річних;
  - покупець розрахувався в магазині електронною карткою;

- студент отримав стипендію;
  - ручка в магазині коштує 3 грн.;
  - пенсіонер купив в супермаркеті хліб та молоко.
2. Чи може вартість вимірятися корисністю речі, тобто чим корисніше річ, тим більше вона коштує? Пояснити.
  3. Для людини немає нічого корисніше за воду. Проте, гранична корисність золота та діамантів набагато вища за воду. Як це явище можна пояснити?
  4. Встановити відповідність між властивостями товару та їхнім економічним змістом.

1	Вартість	А	Задоволення, яке отримує індивід від споживання економічного блага
2	Корисність	Б	Здатність товару задовольняти певну потребу людини
3	Цінність	В	Кількісне співвідношення, у якому один товар може бути обміняний на інший
4	Мінова вартість	Г	Втілені у товарі витрати факторів виробництва в процесі створення
5	Споживча вартість	Д	Суб'єктивне грошове вираження корисності економічного блага

Тестові завдання

1. Суть товарного виробництва точніше відображає:

- а) виробництво продуктів для споживання іншими;
- б) створення найефективніших способів поєднання факторів виробництва;
- в) переробка природної сировини для надання їй властивостей, здатних задовольняти людські потреби;
- г) економічні зв'язки між виробниками і споживачами опосередковані грошима;
- д) виробництво продуктів для обміну через купівлю-продаж.

2. Що безпосередньо не впливає на кількість грошей в обігу:

- а) золотовалютний запас національного банку;
- б) фізичний обсяг товарної маси;
- в) швидкість обігу грошової одиниці;
- г) зміни в рівні цін на товари
- д) швидкість обігу грошової одиниці та зміни в рівні цін на товари

3. Яке з наведених понять пов'язане з повною заміною грошей у національній економіці?

- а) дефляція;
- б) ревальвація;
- в) інфляція;
- г) конвертація;
- д) нуліфікація;
- е) девальвація.

4. Джерелом інфляції пропозиції є:

- а) збільшення витрат на споживання;

- б) збільшення інвестиційних видатків;
- в) збільшення сукупних видатків;
- г) зростання витрат на одиницю продукції;
- д) немає правильної відповіді.

5. Кількість грошей, необхідних для обігу, прямо пропорційна:

- а) цінам товарів;
- б) обсягу виробленого продукту;
- в) кількості оборотів однієї грошової одиниці;
- г) цінам товарів і їх кількості;
- д) цінам і кількості товарів, проданих у кредит.

Тема № 4   **ФОРМИ ТА ВІДНОСИНИ ВЛАСНОСТІ**

Базові поняття та категорії:

Поняття власності. Види, типи і форми власності. Власність в системі економічних відносин. Правові аспекти відносин власності. Відносини привласнення засобів виробництва. Складові привласнення: відносини володіння, розпорядження і використання. Суб'єкти власності. Об'єкти власності. Право власності. Приватна власність. Корпоративна власність. Державна власність. Муніципальна власність. Колективна власність. Кооперативна власність. інтелектуальна власність.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 4. Студентам слід звернути увагу, що важливими в будь-якій економічній системі є відносини між людьми при привласненні факторів виробництва та результатів його діяльності. Сукупність цих відносин утворює економічний зміст поняття «власність», а їх юридична форма — його правовий зміст. У єдності свого економічного змісту та юридичної форми відносини власності відображають, кому належать фактори і результати виробництва, хто і як ними володіє, розпоряджається та використовує. Саме тому власність визначає соціально-економічне становище людини та різних верств населення, є основою всіх суспільних відносин, суспільного життя.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Власність як економічна категорія.
2. Форми власності.
3. Методи приватизації в Україні.

Питання для обговорення:

1. Чим зумовлена багатоманітність форм власності в сучасних умовах?
2. Охарактеризувати основні форми власності.
3. Що таке відносини власності і яка їхня структура?
4. Суть відмінності між володінням, користуванням і розпорядженням.

Творчі завдання:

1. Розкрити специфіку інтелектуальної власності.
2. Що таке суб'єкт і об'єкт власності?
3. Дати визначення поняттям «роздержавлення» і «приватизація». Яке з них ширше?
4. Яка з форм власності, державна чи приватна, є найбільш ефективною?

Тестові завдання

1. Право власності – це:

- а) право застосування корисних властивостей блага для себе;
- б) право вирішувати, хто і як забезпечуватиме використання блага;
- в) право володіти результатами від використання блага.
- г) всі відповіді правильні.

2. Які відносини виражають суть та основу всієї системи виробничих відносин?

- а) класові відносини;
- б) відносини власності;
- в) товарні відносини;
- г) організаційно-економічні відносини;
- д) форми розподілу продуктів праці.

3. З погляду відносин власності ким був Робінзон стосовно житла, у якому він самотньо проживав на острові:

- а) користувачем;
- б) розпорядником;
- в) власником;
- г) тут узагалі не виникали які-небудь відносини власності.

4. Що таке власність як економічна категорія?

- а) це відносини між людьми з приводу матеріальних умов виробництва;
- б) це матеріальні блага, що знаходяться в розпорядженні індивіда або суспільства;
- в) це повне володіння річчю з метою задоволення потреб індивіда або колективу;
- д) це відносини людини або колективу людей з приводу привласнення матеріальних благ.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1; ПРН1, ПРН 5, ПРН 11.

Практичне заняття №3

Тема № 5 Ринкова організація: зміст та структура

Тема № 6 Ціна і ринкова рівновага

Тема № 5 РИНКОВА ОРГАНІЗАЦІЯ: ЗМІСТ ТА СТРУКТУРА

Базові поняття та категорії:

Ринок, об'єкти та суб'єкти ринку, функції ринку, структура та інфраструктура ринку, товарна біржа, фондова біржа, акції, облігації, казначейські зобов'язання, сертифікати (депозитні), приватизаційні цінні папери, курс акцій, дивіденд, товарна біржа, фондова біржа.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 5. Вивчаючи означену тему, студент має зрозуміти сутність, функції ринку та за яких умов він виникає. Важливо виявити основні риси ринкової економіки та принципи її функціонування. Особливого методичного значення набуває визначення різновидів ринку, його класифікацію за різними критеріями. Уваги вимагає і класифікація бірж, що функціонують у ринковій системі господарства та ті товари, які реалізуються через їх мережу. Студенти мають визначити, хто може брати участь у роботі товарних бірж, функції біржових посередників, зокрема брокерів (маклерів). Достатньо широкою є інфраструктура фінансового ринку. Але особливе місце в ній займає фондова біржа, яка забезпечує в країні нормальний рух капіталу і тим самим сприяє підвищенню ефективності економіки, тому студент повинен звернути увагу на характеристику різних видів цінних паперів, які реалізуються через дану установу.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Сутність, основні ознаки та функції ринку.
2. Структура та інфраструктура ринку.
3. Поняття товарної та фондової біржі. Види випуску цінних паперів в Україні. Курс акцій.

Питання для обговорення:

1. Позитивні і негативні сторони функціонування ринку.
2. Сутність і основні підсистеми інфраструктури ринку.
3. Дати характеристику структури ринку за різними критеріями.
4. Охарактеризувати види випуску цінних паперів в Україні.

Творчі завдання:

1. Існує поняття «ефективний ринок» і «вільний ринок». Що є спільного і відмінного між ними? Чи завжди ринок буває ефективним?
2. Деякі економісти вважають, що головна роль у вирішенні проблеми «що виробляти» належить ціні, інші вважають – попиту та пропозиції. Яка Ваша думка? Обґрунтувати свою позицію.
3. Товарна біржа не ставить на меті одержання прибутку, проте для її функціонування потрібні певні видатки. За рахунок яких коштів вони покриваються, якщо немає прибутку?
4. Однією із функцій ринку є стимулююча. Стимул передбачає два обов'язкових компоненти: об'єкт стимулювання (за що стимулюють) і форму стимулювання. Обґрунтувати і розкрийте зміст цієї функції ринку.

Тестові завдання

1. Як називається ринок, де можна придбати цінні папери?

а) валютний;	б) кредитний;
в) фінансовий;	г) цінних паперів;
д) інвестиційний;	е) фондовий.

2. У ринковій економіці проблему «для кого виробляти» вирішують:

- а) на основі рівномірного розподілу благ для всіх груп споживачів;
- б) на основі аналізу споживчого попиту;
- в) на основі конкуренції між виробниками;
- г) на основі сучасної технології, яка забезпечує ефективне використання ресурсів;
- д) зважаючи на грошові доходи споживачів.

3. Що не належить до функцій ринку:

- а) перерозподіл обмежених ресурсів;
- б) контроль за якістю продукції;
- в) визначення цін у результаті дії продавців та покупців;
- г) узгодження інтересів виробників та споживачів
- д) ефективне використання обмежених та рідкісних ресурсів.

4. На ринку цінних паперів не продаються:

а) акції;	б) облігації;
в) валюта;	г) векселі;
д) ощадні сертифікати;	е) чеки.

5. Яка ознака не стосується ринкової економіки:

- а) зрівняльний розподіл доходів;
- б) приватна власність;
- в) свобода підприємництва;
- г) особиста зацікавленість підприємця;
- д) конкуренція.

Базові поняття та категорії:

Попит, пропозиція, закон попиту, закон пропозиції, нецінові чинники попиту, нецінові чинники пропозиції, рівноважна ціна, еластичність попиту (пропозиції) за ціною, еластичний та нееластичний попит, коефіцієнт еластичності.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 6. Вивчаючи означену тему, студент, перш за все, має уявити для себе її особливе значення в курсі «Економічна теорія», оскільки саме в цій темі всебічно і конкретно розкривається механізм функціонування ринкової системи, зміст головних ринкових законів – закону попиту і закону пропозиції. При роботі над вивченням цієї теми, студент має оволодіти певним математичним апаратом, зокрема вміти зобразити графіки попиту, пропозиції, ринкової рівноваги, дефіциту і товарного надлишку, а також вести розрахунки за відповідними формулами коефіцієнтів цінової еластичності попиту та пропозиції за ціною. Особливу увагу слід приділити вивченню внутрішніх і зовнішніх факторів, що впливають на попит і пропозицію; визначення ринкової рівноважної ціни за умов рівності величини попиту і величини пропозиції. В методологічному плані важливо зрозуміти, які саме економічні дії можуть розбалансувати рівновагу на ринку і призвести до нестачі товару чи його надлишку.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Закон попиту та пропозиції та їх графічне зображення.
2. Нецінові чинники, що впливають на зміну попиту і пропозиції.
3. Механізм формування рівноважної ціни.
4. Поняття еластичності попиту і пропозиції.

Питання для обговорення:

1. Чим зумовлюються напрям, нахил та зсув графічних кривих ринкового попиту та ринкової пропозиції?
2. Пояснити відмінності в поняттях «попит» і «обсяг попиту»? Які чинники впливають на попит і на обсяг попиту?
3. Продемонструвати наслідки порушення ринкової рівноваги. Яким чином його можна відновити?
4. Розкрити значення поняття цінової еластичності для характеристики кількісної динаміки ринкового попиту та ринкової пропозиції?
5. Що таке рівноважна ціна? Які функції вона виконує?

Творчі завдання:

1. Пояснити тезу: ціна є автоматичним регулятором, який сприяє збереженню пропорційного співвідношення між виробництвом і споживанням.
2. Вільні ціни є ознакою ринкової економіки, які формуються на основі попиту і пропозиції. Деякі економісти обстоюють необхідність регулювання цін державою. Чи існує державне регулювання цін? Якщо існує, то в чому полягає його суть?
3. В роки першої світової війни «Форд» продавав автомобілі моделі «Т» по 1 млн. за рік за ціною 1000 доларів. Після війни ціна впала до 500 дол, а обсяг продажу збільшився до 3 млн. автомобілів за рік. При зниженні ціни з 500 до 300 дол. обсяг продажу зріс з 3 до 4 млн. автомобілів. Обчислити коефіцієнт еластичності за кожного падіння ціни. До якого рівня вигідно було знижувати ціну? Обґрунтувати відповідь.
4. Яка, на Ваш погляд, еластичність попиту у залежності від ціни для наступних товарів: а) сіль, б) хліб, в) діаманти, г) мило, д) квіти у день 8 березня, є) цигарки, ж) автомобіль?

Тестові завдання

1. В якому із положень правильно розкрито сутність закону попиту і пропозиції:

- а) пропозиція формує попит через асортимент, ціну та якість товарів, а попит впливає на пропозицію через структуру і обсяги продажу товарів, визначаючи обсяги і структуру виробництв;
- б) за незмінюваності всіх інших факторів зниження ціни зумовлює відповідне зростання попиту та пропозиції;
- в) за незмінюваності всіх інших факторів підвищення ціни призводить до зменшення попиту і підвищення пропозиції;
- г) за незмінюваності всіх інших факторів зниження ціни зумовлює відповідне зростання попиту, а зростання ціни збільшує пропозицію;
- д) завдяки конкуренції ринкова ціна встановлюється як середня величина між ціною попиту і ціною пропозиції.

2. Вказати, де правильно перераховані нецінові визначники пропозиції:

- а) доходи споживачів, ціни на ресурси, кількість продавців;
- б) технологія, смаки й уподобання, ціни на суміжні товари, число споживачів на ринку;
- в) технологія, ціни на ресурси, мода, кількість продавців на ринку;
- г) технологія, ціни на ресурси, очікування змін у майбутньому, кількість продавців;
- д) технологія, ціни на ресурси, податки, мода, ціни на суміжні товари.

3. Зростання ціни на пральні машини переміщуватиме:

- а) криву попиту на пральний порошок вправо;
- б) криву пропозиції прального порошку вправо;
- в) криву пропозиції прального порошку вліво;

- г) криву попиту на пральний порошок вліво;
- д) крива попиту і пропозиції на пральний порошок не зміниться.

4. Внаслідок встановлення ціни на товар вище рівноважної:

- а) утворюється дефіцит товару;
- б) утворюється надлишок товару;
- в) встановлюється часткова рівновага;
- г) формується ринок покупця;
- д) двірвноважуються інтереси виробників і споживачів.

5. Еластичність попиту на певний товар не залежить від:

- а) кількості замінників цього товару;
- б) мобільності факторів виробництва, за допомогою яких виробляється цей товар;
- в) того, чи є він предметом розкоші чи предметом першої необхідності;
- г) частки доходів споживачів, яку вони витрачають на купівлю цього товару.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1; ПРН1, ПРН 5, ПРН 11.

Практичне заняття №4

Тема № 7 Монополія та конкуренція

Тема № 8 Підприємство та підприємництво

Тема № 7 МОНОПОЛІЯ ТА КОНКУРЕНЦІЯ

Базові поняття та категорії:

Конкуренція, досконала (вільна) та недосконала конкуренція; олігополістична та монополістична конкуренція, внутрішньогалузева та міжгалузева, цінова та нецінова, нечесна конкуренція; монополія, відкрита та закрита монополія, економічна та природна монополія, антимонопольна політика.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 7. Вивчаючи цю тему студент повинен знати і розуміти головні передумови та принципи економічного явища - конкуренції. Особливу увагу в методичному плані слід приділити

вивченню видів і особливостей конкуренції, виокремленню методів конкурентної боротьби. Необхідно також уявити істотні характеристики різноманітних видів ринку та особливості їх функціонування. Зокрема, студент повинен вміти за певними ознаками дослідити основні типи ринкових структур в умовах досконалої і недосконалої (ринки монополістичної конкуренції, олігополії і чистої монополії) конкуренції, показати, що за певних умов, з одного боку, конкуренції протистоїть монополія, а з іншого – монополія може стати важливим доповненням до конкуренції; вміти орієнтуватися в методах і прийомах ведення конкурентної боротьби в умовах сучасного ринку. Характеризуючи наслідки процесу монополізації для розвитку ринкової економіки, необхідно показати що вони можуть бути як позитивними, так і негативними.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Монополія: її суть, причини виникнення та форми.
2. Функції, форми та методи ринкової конкуренції: (досконала та недосконала, цінова та нецінова; недобросовісна; внутрішньогалузева та міжгалузева
3. Антимонопольна політика держави.

Питання для обговорення:

1. У чому полягає сутність та роль конкуренції в ринковій економіці?
3. Які основні умови виникнення економічної конкуренції?
4. Чим відрізняється досконала конкуренція від недосконалої?
5. Які найважливіші риси ринків монополістичної та олігополістичної конкуренції?
6. Охарактеризувати основні методи конкурентної боротьби.
7. Які основні причини виникнення монополій та їх сутність?

Творчі завдання:

1. Великі фірми, здійснюючи конкурентну боротьбу на своєму сегменті ринку, можуть на певний строк знизити ціну на свою продукцію. Пояснити, яка мета подібних акцій?
2. Інколи в Україні використовується монополічно високі та монополічно низькі ціни на продукцію. Таке явище називають «ножицями цін». У яких галузях економіки України застосовується такий підхід і якій формі монополій це відповідає?
3. Відомо, що монополія – антипод конкуренції. Водночас існує монополістична конкуренція. Чи немає тут суперечності? Пояснити, чому цей вид конкуренції дістав таку назву.
4. Існує така думка: «Якщо олігополії хочуть конкурувати, вони мають знижувати ціни, а не витратити великі гроші на рекламу та стимулювання

збуту». Чи можна погодитись із таким твердженням? Обґрунтувати відповідь.

5. На одному з підприємств виробляється одна з модифікацій кольорового телевізора, який користується попитом на ринку. Чи існує тут монополізм? Чи буде така монополія заважати конкуренції?

Тестові завдання

1. Монополістичну конкуренцію розуміють як таку структуру ринку, за якої:

- а) взаємодоповнюючі товари виробляються великою кількістю незалежних виробників;
- б) взаємодоповнюючі товари виробляються невеликою кількістю незалежних виробників;
- в) виробники продукції конкурують за зниження собівартості продукції;
- г) взаємозамінні товари виробляються великою кількістю незалежних виробників;
- д) незначна кількість виробників монополізують виробництво і реалізацію основної маси продукції.

2. Досконала конкуренція характеризується:

- а) наявністю великої кількості фірм;
- б) відсутністю перешкоди входження нових фірм на ринок;
- в) відсутністю контролю однієї фірми над цінами;
- г) неціновими методами конкурентної боротьби;
- д) диференційованим типом продукту;
- е) державним регулюванням об'ємів випуску продукції.

3. Міськводоканал, який постачає велике місто водою:

- а) не є монополією;
- б) є природною монополією;
- в) є економічною монополією;
- г) є монополією, яка ґрунтується на диференціації продукту;
- д) правильна відповідь відсутня.

4. За методами ведення конкурентної боротьби розрізняють конкуренцію:

- а) цінову та нецінову;
- б) внутрішньогалузеву та міжгалузеву;
- в) монополістичну та олігопольну;
- г) досконалу та недосконалу;
- д) вільну та досконалу.

5. Для олігополії не характерно:

- а) наявність певного контролю за ринковими цінами з боку окремих суб'єктів;
- б) наявність кількох великих фірм, які виробляють подібні товари та надають послуги;
- в) порівняно легкий вхід на ринок нових фірм;
- г) одержання великих прибутків;
- д) для фірм характерна стратегічна поведінка.

Базові поняття та категорії:

Підприємство, підприємництво, підприємець, банкрутство, правові форми фірм, одноосібне володіння, корпорація, асоціація, консорціум, спільне підприємство, мале підприємство, франчайзинг, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з повною відповідальністю, командитне товариство, акціонерне товариство, венчурне, консалтингове, лізингове, інжинірингове та орендне підприємство; кругообіг фондів підприємства: стадії та форми; фонди підприємства: виробничі та невиробничі, основні та оборотні, фонди обігу, амортизація, моральний знос; економічні витрати, внутрішні та зовнішні витрати, постійні та змінні витрати, граничні та альтернативні витрати, загальні (валові витрати), собівартість.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 8. Вивчаючи тему студент повинен знати і розуміти сутність, основні принципи та організаційно-правові форми підприємництва; характерні риси господарських товариств; критерії поділу виробничих фондів підприємства. Необхідно визначити, чи існують умови для нормального розвитку підприємництва, проблеми і перспективи малого і середнього бізнесу в нашій державі. В теорії економічних витрат принциповим є поділ останніх на: явні (незворотні) витрати матеріальних цінностей, які називаються також бухгалтерськими витратами, і альтернативні (неявні) витрати, які вимірюються кількістю втрачених через вибір інших; альтернативні вигоди, зокрема доходи від можливості спрямування матеріальні цінності (явні витрати) на інші цілі. Із функціональної точки зору загальні (валові) витрати фірми поділяються на постійні та змінні. Обсяг постійних витрат не залежить від обсягу виробництва, на відміну від змінних, обсяг яких зростає при збільшенні випуску. Змінними є витрати на оплату сировини, комплектуючих виробів, енергоспоживання й оплату праці у виробництві продукту. Важливим для студента є розуміння сутності та структури собівартості, що складає основу ціни товару.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Поняття підприємництва та його принципи.
2. Форми підприємницької діяльності в Україні.
3. Види господарських товариств в Україні.
4. Фонди підприємства та їх структура.
5. Витрати підприємства та їх класифікація (зовнішні, внутрішні, постійні, змінні, альтернативні, граничні, валові).

Питання для обговорення:

1. Які спільні риси між товариством з обмеженою відповідальністю та акціонерним товариством?
3. Які переваги та недоліки малих підприємств?

4. Охарактеризувати суть і конкретні форми існування капіталу.
5. У чому полягає різниця в поділі капіталу на постійний та змінний, основний та оборотний? Охарактеризувати основний та оборотний капітал. Як Ви розумієте знос і амортизацію основного капіталу.
6. Дати визначення категорій «підприємство» та «підприємництво» відповідно до законодавства України. У чому полягає відмінність між цими термінами?
7. Які існують види витрат?
8. Охарактеризувати основні види підприємницької діяльності. Які з них є найбільш перспективними у вітчизняних умовах? Чому?

Творчі завдання:

1. Виробники мають бути зацікавлені у продовженні терміну використання основних фондів. Проте сьогодні здійснюється державна програма прискореної амортизації. Пояснити, чим це зумовлено.
2. Аналізуючи специфіку підприємницької діяльності, відомий дослідник Й. Шумпетер звертав увагу на те, що «тут ми маємо справу з мотивами поведінки, які принципово відрізняються від суто економічних. Вони далекі від економічного *racio* та його законів». Проаналізувати підхід вченого до висвітлення сутності підприємництва та обґрунтувати власну думку щодо мотиваційних підходів сучасної підприємницької діяльності.
3. Відомі дослідники Л. Едвінсон та М. Мелоун, вдавшись до метафори, порівнюють компанію з живим організмом – деревом. Якій частині дерева, на вашу думку, належить інтелектуальний капітал (підприємницький хист)?
4. Зниження собівартості має велике значення: дає змогу збільшити обсяги виробництва продукції, підвищити конкурентоспроможність підприємства. Навести приклади, коли зниження собівартості стає недоцільним і навіть шкідливим.
5. Встановити відповідність між формами підприємництва та їхніми визначеннями.

1	лізинг	А	Підприємницька діяльність у сфері фінансування високотехнологічних проектів
2	інжиніринг	Б	Надання послуг фірмою-консультантом клієнту при будівництві промислових та інших об'єктів
3	франчайзинг	В	Довгострокова оренда машин, транспортних засобів із можливістю їх викупу
4	венчурне підприємництво	Г	Форма інтеграції малого і великого підприємництва в галузі збуту під торговельною маркою великої фірми

Тестові завдання

1. Найважливішими ознаками підприємництва є:

- а) самостійність і нестандартність;
- б) новаторство і винахідливість;
- в) ризик;
- г) орієнтація на ефективність;
- д) усі відповіді правильні.

2. Підприємство швидкого обслуговування «Мак – Дональдс» є прикладом:

- а) лізингу;
- б) інжинірингу;
- в) франчайзингу;
- г) мерчандайзингу;
- д) консалтингу.

3. Підприємництво, відповідальність якого обмежується тільки капіталом підприємства і підприємець не відповідає своїм майном, є:

- а) товариством з обмеженою відповідальністю;
- б) товариство з повною відповідальністю;
- в) командитним товариством;
- г) консорціумом;
- д) асоціацією.

4. Що являє собою основний капітал підприємства:

- а) частина продуктивного капіталу, яка бере участь у виробництві товару і свою вартість переносить на новостворений товар цілком протягом одного виробничого циклу;
- б) засоби праці і предмети праці, які обслуговують процес виробництва;
- в) капітал у виробничій формі, що безперервно перебуває в обороті;
- г) частина продуктивного капіталу, яка цілком і багаторазово бере участь у виробництві товару, переносить свою вартість на новий товар частинами, у міру зношення;
- д) сукупність засобів праці і знарядь праці.

5. Загальна сума змінних та постійних витрат на виробництво продукції – це:

- а) собівартість продукції;
- б) вартість продукції;
- в) калькуляція;
- г) валові витрати виробництва;
- д) зовнішні витрати виробництва.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1, СК 2; ПРН1, ПРН2, ПРН 5, ПРН 11, ПРН 13.

Практичне заняття №5

Тема № 9 Розподіл доходів

Тема № 10 Маркетинг та менеджмент

Тема № 9 РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ

Базові поняття та категорії:

Дохід підприємства: валовий, середній, граничний; прибуток: бухгалтерський, економічний, нормальний, чистий; норма прибутку, рівень рентабельності; ринок праці, заробітна плата: погодинна та відрядна (поштучна), тарифна, колективна, акордна, нетарифна, номінальна, реальна, мінімальна, прожитковий мінімум; біржа праці, безробіття, види безробіття, природний рівень безробіття, закон А. Оукена.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 9. Метою власників підприємств є максимізація прибутку. Прибуток є різницею між виручкою фірми від продажу вироблених товарів (послуг) і витратами виробництва. Відповідно, зміст прибутку та його обсяг залежать від визначення витрат. Різниця між виручкою і економічними витратами – економічний прибуток. Економічний прибуток завжди менше бухгалтерського на величину неявних витрат. Зайнятість населення відноситься до тієї сфери виробничих відносин, розвиток і функціонування яких пов'язані із взаємодією роботодавців та працівників з приводу використання робочої сили останніх. При вивченні безробіття, необхідно увагу приділити дослідженню категорії - ринок праці. Механізм функціонування ринку праці відображає взаємодію попиту і пропозиції на робочу силу, які врівноважуються її ціною — заробітною платою. Студент повинен знати форми та системи заробітної плати; поняття повної зайнятості; природного рівня безробіття; видів безробіття; вміти визначати вплив фактичного рівня безробіття на обсяг виробництва, знати і розуміти закон А.Оукена.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Дохід підприємства та його форми.
2. Джерела утворення та економічна роль прибутку. Показники ефективності підприємництва.
3. Заробітна плата: суть, функції, форми та системи.
4. Рівні оплати праці (номінальна, реальна, мінімальна)
5. Ринок праці та проблеми зайнятості. Біржа праці.
6. Форми безробіття. Закон А. Оукена

Питання для обговорення:

1. У чому різниця між номінальними і реальними доходами?

2. Чи потрібно країні прагнути до повної ліквідації безробіття? Поясніть як позитивну, так і негативну відповідь.
3. Що таке природний рівень безробіття? Чому він не дорівнює нулю?
4. Розкрити зміст і причини фрикційного та структурного безробіття. Чому саме ці форми становлять природне безробіття?
5. У чому полягає проблема нерівності в розподілі доходів в Україні?
6. Дати характеристику основним формам оплати праці.
7. Пояснити зміст та значення таких показників: норма прибутку та рівень рентабельності.

Творчі завдання:

1. Харчування є однією з фізіологічних потреб людини, проте висока частка витрат на харчування в доходах населення характеризує низький рівень життя людини. Чим це можна пояснити?
2. Оплата праці передбачає диференціацію у розмірах доходу (залежно від результатів праці), але така диференціація в Україні вимірюється десятками разів. Пояснити, чим це зумовлено?
3. Чим можна пояснити наявність вакансій за високого рівня безробіття?
4. Якщо норма прибутку на підприємстві зростає, чи обов'язково це свідчить про підвищення рентабельності підприємства, підвищення ефективності його діяльності? Обґрунтувати відповідь.
5. Установити відповідність між видами доходів та визначеннями їхньої сутності.

1	Граничний дохід	А	Загальна сума доходу у цінах поточного періоду
2	Середній дохід	Б	Приріст доходу у результаті виробництва та продажу додаткової одиниці продукції
3	Номинальний дохід	В	Валовий дохід, отриманий на одиницю реалізованого товару чи послуги
4	Реальний дохід	Г	Грошова сума, отримана від реалізації товарів і послуг
5	Валовий дохід	Д	Загальна сума доходу у цінах базового року

Тестові завдання

1. Форма заробітної плати, яка визначається кількістю виробленої продукції:

- а) почасова;   б) реальна;

в) номінальна; г) акордна; д) відрядна.

2. При повній зайнятості рівень безробіття дорівнює:

- а) сумі фрикційного та інституціонального безробіття;
- б) сумі інституціонального та структурного безробіття;
- в) структурному безробіттю;
- г) сумі структурного та циклічного безробіття;
- д) сумі структурного та фрикційного безробіття.

3. Мінімальне споживання на нормативно достатньому рівні визначається таким показником як:

- а) вартість робочої сили; б) межа бідності;
- в) межа малозабезпеченості; г) мінімальна зарплата;
- д) прожитковий мінімум.

4. Той, хто утратив роботу внаслідок спаду в економіці, потрапляє до категорії безробітних:

- а) фрикційного безробіття;
- б) структурного безробіття;
- в) циклічного безробіття;
- г) технологічного безробіття;
- д) природного безробіття.

5. Які із фактори безпосередньо діють на величину реальної заробітної плати:

- а) кількість виробленої продукції;
- б) якість продукції;
- в) продуктивність праці;
- г) рівень інфляції в країні;
- д) чисельність робочої сили;
- е) номінальна заробітна плата;
- є) кількість грошей в державі.

Тема № 10   **МАРКЕТИНГ ТА МЕНЕДЖМЕНТ**

Базові поняття та категорії:

Маркетинг: конверсійний, розвиваючий, пробний, протидіючий, стимулюючий, демаркетинг, ремаркетинг; функції та концепції маркетингу; менеджмент: принципи та функції.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 10. Управління підприємством – особливий різновид продуктивної праці, яка спрямована на організацію працівників з метою досягнення заданого результату (товарів, послуг, інформації, наукових розробок тощо). Менеджмент – цілеспрямована система впливу на працівників та координацію операцій фірми в умовах ринку для

досягнення поставленої мети. Студенту слід акцентувати увагу на новій інформаційній концепції менеджменту, яка ґрунтується на системному інформаційному підході. З'ясувати, що у сучасній концепції маркетинг виступає як особлива форма організації управління фірмою, яка в загальному вирішує проблеми оптимізації виробництва і підприємницької діяльності. У цьому аспекті маркетинг інтегрований у кожен етап виробничо-комерційної діяльності фірми.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Альтернативні підходи визначення мети маркетингу.
2. Концепції маркетингової діяльності.
3. Суть, принципи та функції менеджменту.
4. Методи прийняття управлінських рішень.

Питання для обговорення:

1. Розкрити еволюцію основних концепцій маркетингу.
2. У чому полягає різниця між поняттями «нужда» і «потреба»?
3. Розкрити основні функції менеджменту.

Творчі завдання:

1. Вказати та обґрунтувати найбільш актуальні концепції маркетингової діяльності в сучасних умовах.
2. Пояснити спільні та відмінні риси між поняттями: «підприємець», «менеджер», «орендар», «бізнесмен».
3. Охарактеризувати «товар», як елемент концепції «4Р».

Тестові завдання

1. Менеджмент – це:

- а) сукупність принципів, методів, засобів та форм управління виробництвом, спрямованих на досягнення цілей підприємства;
- б) управління персоналом підприємства;
- в) комплексна система форм та методів господарювання в умовах ринкової економіки;
- г) комерційна діяльність із вивчення попиту споживачів;
- д) діяльність, яка спрямована на аналіз ринку та вивчення потреб споживачів

2. Маркетинг – це:

- а) система господарювання, яка охоплює вивчення потреб та попиту на товари, доведення їх до споживача;
- б) комплексна система форм та методів господарювання в умовах ринкової економіки;
- в) сукупність принципів, методів, засобів та форм управління виробництвом, спрямованих на досягнення ефективних результатів підприємства;

- г) діяльність підприємства, спрямована на вивчення попиту споживачів;
- д) діяльність щодо створення реклами та просування товарів до споживача.

3. Який вид маркетингу використовують до соціально шкідливих товарів:

- а) протидіючий;
- б) ремаркетинг;
- в) демаркетинг;
- г) пробний;
- д) конверсійний.

4. Який принцип із зазначених не відносять до менеджмента:

- а) поділ праці;
- б) ініціатива;
- в) скалярний ланцюг;
- г) корпоративний дух;
- д) вдосконалення виробництва;
- е) винагорода персоналу.

5. Прихильники цієї концепції вважають, що споживачі будуть більш прихильні до товарів найвищої якості, кращих експлуатаційних властивостей та характеристик. Це концепція:

- а) вдосконалення виробництва;
- б) вдосконалення товару;
- в) інтенсифікації комерційних зусиль;
- г) маркетингу;
- д) соціально-етичного маркетингу

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1, СК 2; ПРН1, ПРН2, ПРН 5, ПРН 11, ПРН 13.

МОДУЛЬ 2 (Теми №№ 11 – 16)

Практичне заняття №6

Тема № 11 Роль держави в ринковій економіці

Тема № 12 Фінансово - кредитна система

Тема № 11 **РОЛЬ ДЕРЖАВИ В РИНКОВІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Базові поняття та категорії:

Економічні та адміністративні методи державного регулювання, планування і програмування економічного й соціального розвитку, фіскальна політика, монетарна політика, моделі державного регулювання: шведська, американська, японська.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 11. Економічні функції держави в найбільш загальному вигляді спрямовані на формування передумов, необхідних для економічного зростання, соціального прогресу суспільства. Усі функції держави в ринковій економіці тісно взаємопов'язані. І якщо політична і соціальна впливають в основному на функціонування і розвиток економічної системи опосередковано, то економічні функції мають безпосередній вплив на цю систему. Студенту необхідно з'ясувати методи державного регулювання, які здатні забезпечити ефективне функціонування і розвиток суспільства.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Необхідність державного втручання та економічні функції держави.
2. Форми, методи та цілі державного регулювання економіки.
3. Концепції державного регулювання.

Питання для обговорення:

1. Як Ви можете пояснити необхідність втручання держави в процеси функціонування економічної системи?
2. Чим зумовлена необхідність виробництва суспільних благ? Яким чином забезпечуються доступ індивідів до використання суспільних благ різних видів?

Тестові завдання

1. Державна політика в області державних витрат і оподаткування називається: політикою доходів

- а) фіскальною політикою;
- б) монетарною політикою;
- в) грошово-кредитною політикою;
- г) стабілізаційною

2. Державне регулювання економіки в ринковому господарстві:

- а) спричинено виключно інтересами державних чиновників;
- б) викликано служити економічним цілям національного фінансового капіталу;
- в) викликано розв'язувати задачі, котрі ринковий механізм розв'язати не може;
- г) викликано в першу чергу потребами військово-промислового комплексу.

3. До прямих методів державного регулювання відносять:

- а) ліцензування діяльності;
- б) цільове державне фінансування;
- в) монетарна політика;
- г) (а) і (б) вірні.

4. Регулювання виробництва змішаних суспільних благ уряд здійснює:

- а) шляхом надання виключних прав на використання ресурсів для виробництва цих благ;
- б) впровадження адміністративних бар'єрів при вході на ринок цих благ шляхом ліцензування;
- в) низького оподаткування виробництва цих благ;
- г) (а) і (б) вірні.

5. Фундаментальними цілями державного регулювання прийнято вважати:

- а) дефіцит торговельного балансу;
- б) високий рівень безробіття і інфляції;
- в) економічні коливання;
- г) економічне зростання;
- д) макроекономічну стабільність.

Тема № 12

ФІНАНСОВО - КРЕДИТНА СИСТЕМА

Базові поняття та категорії:

Фінанси, фінансова система, бюджетна система, бюджет: дефіцит та профіцит бюджету, державний борг, крива Лаффера, податки: прямі та непрямі, пропорційні, прогресивні та регресивні, акцизи, мито, податок на додану вартість; кредит, кредитна система, банківська система, види банків, Національний банк України.

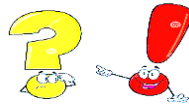
Методичні рекомендації до вивчення теми № 12. Студенту необхідно усвідомити, що державний бюджет є провідною ланкою державних фінансів. З його допомогою здійснюється розподіл і перерозподіл ВВП між територіями й галузями. Бюджетна політика – сукупність економічних заходів держави, яка зорієнтована в основному на досягнення рівноважного бюджету, збалансованого по державних доходах і видаткам протягом усього бюджетного періоду. Наявність державного боргу має реальні негативні наслідки, які потрібно зрозуміти. Необхідно з'ясувати класифікацію податків, оскільки вони є основним джерелом доходів держави та провідний інфраструктурний об'єкт – банківську систему.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Суть, структура та функції фінансів.
2. Державний бюджет: доходи та видатки. Дефіцит бюджету, державний борг та шляхи їх покриття.
3. Роль податків в ринковій економіці, їх функції та класифікація.
4. Суть, принципи та види кредиту.
5. Банківська система. Класифікація банків.

Питання для обговорення:

1. Дати визначення економічної категорії «фінанси». Назвати складові елементи фінансової системи.
2. Охарактеризувати дефіцитність державного бюджету сучасної України.
3. Який зв'язок між бюджетним дефіцитом і державним боргом?
4. Охарактеризувати основні функції Національного банку.
5. За якими критеріями класифікуються податки?
6. Що показує крива Лафера? Наскільки вона є практичною?
7. Перелічити джерела формування кредитних ресурсів і розкрити їхній зміст.
8. Розкрити структуру банківської системи та її еволюцію. Дати характеристику банківської системи України та її складових.

Творчі завдання:

1. Держава забезпечує урядові гарантії надання позик. Це страхує банк від будь-яких втрат у разі несплати позичальником боргу. Чому тоді в Україні спостерігається банкрутство банків через несплату їм боргу позичальниками?
2. Установити відповідність між формами кредиту та їхніми характеристиками.

1	Комерційний	А	Кредит, за якого банк надає клієнтові у тимчасове використання грошовий капітал під певний процент
2	Банківський	Б	Кредит, який надається приватним особам для придбання предметів особистого споживання довгострокового користування
3	Споживчий	В	Надається одним підприємством іншому у вигляді продажу товарів з відстрочкою платежу
4	Лізинговий	Г	Довгострокова позика під заставу рухомого майна
5	Іпотечний	Д	Кредит, який надається однією юридичною особою (банком) іншій для оренди майна
6	Ломбардний	Е	Довгострокова позика під заставу нерухомого майна

3. Потенційний ВВП країни становить 70 млрд. грошових одиниць, фактичний ВВП дорівнює 64 млрд. гр.. од. Сума податкових надходжень до бюджету країни складає 20% від ВВП(інших надходжень до бюджету немає). Державні видатки на товари і послуги дорівнюють 15 млрд. гр.. од. Визначити:

1) Що спостерігається в країні: дефіцит чи надлишок державного бюджету та його розмір?

4. Чому, не дивлячись на найнижчий відсоток річних, який надають швейцарські банки (у пресі навіть обговорювався проект повної відміни виплати річних, який, проте, не пройшов), всі прагнуть розмістити свої кошти саме в цих банках?

Тестові завдання

1. Бюджетна політика держави – це:

- а) управління фінансами усіх підприємств;
- б) управління фінансами державних підприємств;
- в) надання різних видів фінансової допомоги збитковим підприємствам;
- г) формування та використання грошових засобів держави;
- д) приватизація підприємств.

2. Яке з положень найгрунтовніше розкриває сутність фінансів?

- а) фінанси – це сукупність відносин власності між державою, підприємствами і населенням з приводу формування і використання грошових фондів
- б) це – гроші;
- в) це – вся сукупність грошових доходів населення;
- г) це – сукупність грошових фондів, які акумулюються в руках держави і використовуються для виконання її соціально-економічних, оборонних та інших функцій;
- д) це – сукупність грошових і не грошових доходів в країні.

3. Податки – це:

- а) грошові стягнення з кожної працюючої людини;
- б) грошові стягнення державою з прибутку та заробітної плати;
- в) грошові та натуральні платежі, що виплачуються з державного бюджету;
- г) обов'язкові платежі юридичних та фізичних осіб;
- д) правильна відповідь не названа.

4. Національний банк України не здійснює:

- а) емісію грошей в державі;
- б) видачу ліцензій на відкриття комерційних банків;
- в) встановлення валютного курсу;
- г) нагромадження золотовалютних резервів;
- д) надання кредитів населенню.

5. У випадку призначення непрямого податку об'єктом оподаткування безпосередньо є:

- а) дохід;
- б) майно;
- в) праця, яку винаймає фірма;

- г) товар чи послуга;
- д) всі відповіді правильні.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1,СК 2; ПРН1, ПРН2, ПРН 5, ПРН 11, ПРН 13.

Практичне заняття №7

Тема № 13 Відтворення та економічне зростання на макрорівні

Тема № 14 Циклічність розвитку економіки

Тема № 13 ВІДТВОРЕННЯ ТА ЕКОНОМІЧНЕ ЗРОСТАННЯ НА МАКРОРІВНІ

Базові поняття та категорії:

Відтворення: екстенсивне, інтенсивне, звужене; система національних рахунків (СНР), валовий внутрішній продукт (ВВП), валовий національний продукт (ВНП), чистий національний продукт (ЧНП), національний дохід (НД), особистий дохід (ОД), національне багатство; економічне зростання: екстенсивне, інтенсивне, моделі та фактори, мультиплікатор Дж. Кейнса.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 13. Структура економіки на макрорівні відображає найважливіші загальногосподарські пропорції. Студент повинен знати і вміти розраховувати основні показники СНР: валовий внутрішній продукт (ВВП); валовий національний продукт (ВНП); чистий національний продукт (ЧНП), національний дохід (НД). Національне багатство є важливим показником економічної могутності країни та джерелом її соціально-економічного прогресу, тому особливо гостро постає проблема розширеного відтворення національного багатства. Економічне зростання — центральна економічна проблема, яка стоїть перед усіма країнами. За його динамікою судять про розвиток національних економік, життєвий рівень населення.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Сутність процесу відтворення, його елементи та види.
2. Показники системи національних рахунків (ВВП, ВНП, ЧНП, НД, ОД).
3. Поняття національного багатства та його структура.

4. Суть, типи та фактори економічного зростання.
5. Моделі економічного зростання. Поняття мультиплікатора.

Питання для обговорення:

1. Чим було спричинено виникнення системи національних рахунків?
2. Дати визначення таких понять: валовий внутрішній продукт, кінцевий продукт, проміжний продукт, національний дохід.
3. Назвати типи, фактори, джерела та основні моделі економічного зростання. У чому особливості сучасного типу економічного зростання?
4. Охарактеризувати шляхи економічного зростання. Які показники використовуються при вимірі економічного зростання?
5. Назвати основні елементи національного багатства.

Творчі завдання:

1. Національне багатство за методикою Світового банку облічується за трьома показниками: людським, фізичним та природним капіталом. Чому в такому разі: 1) Індія, Китай та інші країни з великою чисельністю не є найбагатшими; 2) Південна Африка, яка володіє багатим природним капіталом, відстає від розвинених країн за рівнем економічного розвитку. Відповідь обґрунтувати.
2. Частина економістів вважають, що зростання ВВП – єдина мета економічної політики, оскільки сприяє підвищенню рівня життя населення. Чи завжди наслідком економічного зростання є благополуччя і підвищення якості життя людей?
3. Упродовж тривалого історичного періоду економічного зростання вимірювалося його темпами, що вважалося індикатором рівня розвитку країни. За останні десятиліття у розвинених країнах такі темпи уповільнилися. Як, на вашу думку, що є причиною такої тенденції?
4. Інтенсивне економічне зростання має значні переваги над екстенсивним. Чому тоді у чистому вигляді інтенсивний тип зростання у чистому вигляді не існує у високорозвинених країнах світу?
5. Установити відповідність між назвами макроекономічних показників та їхніми визначеннями.

1	Валовий внутрішній продукт (ВВП)	А	Ринкова вартість усіх кінцевих товарів та послуг, вироблених за рік за допомогою національних ресурсів, незалежно від того, де вони застосовуються: в національній економіці чи за кордоном
2	Валовий	Б	Ринкова вартість усіх кінцевих товарів та послуг,

	національний продукт (ВНП)		вироблених у країні за рік як національними, так і зарубіжними ресурсами
3	Національне багатство	В	Сумарний дохід усіх жителів країни
4	Особистий дохід (ОД)	Г	Очищений від затрат зношеного капіталу ВВП
5	Національний дохід (НД)	Д	Сума активів, нагромаджених державою за всю історію її існування
6	Чистий внутрішній продукт (ЧВП)	Е	Дохід, отриманий приватними особами

Тестові завдання

1. ВВП, як показник, занижує обсяг національного виробництва, бо не враховує:

- а) результатів економічної діяльності в тіньовому секторі економіки;
- б) тієї частини продукції, яка вироблена за допомогою ресурсів, що належать іноземцям;
- в) державних закупівель товарів і послуг;
- г) збільшення запасів на кінець року;
- д) правильної відповіді немає.

2. ВВП за видатками розраховується як сума:

- а) споживчих видатків, інвестицій, заробітної плати, непрямих податків на бізнес;
- б) прибутку, заробітної плати, ренти, непрямих податків на бізнес;
- в) споживчих видатків, урядових видатків, непрямих податків на бізнес, інвестицій;
- г) інвестицій, чистого експорту, урядових видатків, непрямих податків на бізнес;
- д) чистого експорту, урядових видатків, споживчих видатків, інвестицій

3. У якому випадку правильно вказано елемент, за яким у системі національних рахунків ВНП відрізняється від ВВП?

- а) витрати споживчого капіталу або амортизація;
- б) непрямі податки на підприємницьку діяльність;
- в) чисті факторні доходи на національні ресурси з- за кордону;
- г) різниця вартості експорту та імпорту;
- д) додана вартість усіх галузей.

4. Щоб не допустити повторного рахунку при обчислення ВВП потрібно враховувати:

- а) тільки додану вартість;
- б) тільки вартість кінцевої продукції;
- в) тільки вартість витраченої сировини і матеріалів;
- г) тільки вартість закуплених у постачальників сировини і матеріалів;

- д) тільки вартість робочої сили;
- е) тільки вартість робочої сили і прибуток

5. ВВП становить 50 млрд. грн., амортизація - 2 млрд. грн., непрямі - 1 млрд. грн. Обчислити величину національного доходу:

- а) 53;
- б) 47;
- в) 51;
- г) 49;
- д) 52.

Тема № 14 ЦИКЛІЧНІСТЬ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Базові поняття та категорії:

Економічний цикл, фази: спаду, депресії, поживлення, зростання; види економічних циклів: короткі (малі), середні (промислові) та великі.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 14. Вивчаючи цю тему студент повинен знати і розуміти головні передумови циклічної форми економічного розвитку, який в усіх промислово розвинутих країнах характеризується циклічністю: спад, підйом, фінансовий крах, відродження, знову спад, знову відродження і т.д. Однак це повторення здійснюється не по колу, а по спіралі. Тому циклічність – форма прогресивного розвитку, а не топтання на місці. Циклічність припускає відхилення економіки від стану рівноваги. В економічній теорії по-різному розуміються причини циклів: концепція недоспоживання пояснювала економічні кризи надвиробництва бідністю працюючих мас; наприкінці ХІХ ст. з'явилася кредитно-грошова концепція циклу, відповідно до якої, кризи – це результат порушень в системі грошового попиту та пропозиції; вплив діяльності уряду (вплив здійснюється двома методами – фіскальною політикою, тобто збором податків і їхніми витратами, і монетарною політикою – регулюванням грошового обігу). Основною властивістю циклу є коливання темпу росту ВВП у часі, коли економічна система проходить чотири послідовні фази циклу: поживлення, піднесення, бум, криза.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Причини економічних криз.
2. Економічний цикл та його фази.

Питання для обговорення:

1. Чим зумовлена циклічна форма економічного розвитку? Чи здатне людство уникнути циклічних коливань в економіці? Аргументувати свою позицію.
2. Розкрити особливості сучасних економічних циклів. Чим вони зумовлені?
3. Пояснити суперечливість впливу циклічного розвитку на економіку.

Тестові завдання

1. Визначити сутність циклічності економічного розвитку:

- а) цикл — це явище зовнішнє відносно економічної системи (він має природну, політичну, психологічну заданість);
- б) цикл — це явище, яке внутрішнє властиве економіці;
- в) цикл є синтез внутрішніх станів і зовнішніх чинників, що реалізуються при переході від фази до фази;
- г) порушення рівноваги економічної системи.

2. Що таке циклічність економічного розвитку?

- а) безперервні коливання економіки;
- б) періодичні злети і падіння ринкової кон'юнктури;
- в) сукупність економічних явищ і процесів, що складають кругообіг.

3. Матеріальною основою і економічною умовою довгострокових циклів є:

- а) необхідність поновлення капітальних благ і розв'язання суперечності між саморегулюванням і регулюванням;
- б) поновлення активної частини основного капіталу і міжгалузева конкуренція;
- в) споживчі властивості товарів і внутрішньогалузева конкуренція.

4. Яку фазу циклу характеризують скорочення обсягу виробництва, зайнятості і доходів:

- а) піднесення;
- б) спаду;
- в) депресії;
- г) зростання.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1, СК 2; ПРН1, ПРН2, ПРН 5, ПРН 11, ПРН 13.

Практичне заняття №8

Тема № 15 Світове господарство

Тема № 16 Міжнародна валютно-фінансова система

Тема № 15 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

Базові поняття та категорії:

Світове господарство, міжнародний поділ праці, міжнародна спеціалізація, міжнародна кооперація праці, економічна інтеграція, транснаціональні корпорації (ТНК), міжнародні економічні відносини, форми МЕВ: міграція робочої сили, міжнародний рух капіталів, науково-технічне співробітництво; світова торгівля: експорт, імпорт, політика фритредерства та протекціонізму, імпортна квота, ембарго, теорія абсолютних переваг А. Сміта, теорія порівняльних переваг Д. Рікардо.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 15. Розвиток міжнародного поділу праці, світової торгівлі призводить до того, що процес суспільного відтворення дедалі більшою мірою залежить від зовнішніх, стосовно кожної окремої країни, факторів, їх дія пов'язана з існуванням світового господарства. Міжнародні економічні відносини обслуговують взаємодію національних економік, що входять у світове господарство, яке базується на міжнародному поділі праці. Студенти мають навести аргументи на користь фритредерства і протекціонізму та висвітлити їх недоліки.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Закономірності формування, суть та організаційна структура системи світового господарства.
2. Форми міжнародних економічних відносин.
3. Концепції світової торгівлі.
4. Еволюція теорій світової торгівлі.
5. Необхідність та проблеми інтеграції економіки України у світове господарство.

Питання для обговорення:

1. Як ви розумієте цілісність світового господарства як системи? Чи означає його цілісність, що не існують протиріччя між його складовими елементами? Пояснити, які протиріччя і між якими групами країн існують у світовому господарстві. До чого призводить їх вирішення?

2. Чому держава заохочує своїх підприємців приймати участь у міжнародному поділі праці? Яку вигоду від участі в міжнародному поділі праці мають підприємці та держава в цілому?
3. Які чинники лежать в основі об'єднання національних господарств у світове господарство? У чому Ви вбачаєте відмінності між світовим господарством початку ХХ сторіччя і сучасним? Назвати основні сучасні тенденції.
4. Розкрити сутність міжнародного поділу праці та інтернаціоналізації економіки як основи формування світового господарства.

Творчі завдання:

1. Формування глобального ринку сприяє відкритості економіки, домінуванню ТНК. Чи не загрожує це суверенітету багатьох країн? Яка ваша думка з приводу цього?
2. Україна ввозить багато автомобілів і комп'ютерів. Чи треба вводити квоти, митні податки чи імпорتنий протекціонізм щодо таких товарів? Обґрунтувати «за» і «проти».
3. Пояснити таку суперечність: з одного боку, різні країни є конкурентами, а з іншого – вони інтегруються. Пояснити, чому їм це вигідно?
4. Установити відповідність між формами міграції робочої сили та їхніми визначеннями.

1	Безповоротна	А	Регулярні поїздки у пошуках роботи
2	Тимчасова	Б	Пошук роботи у відповідний період року
3	Сезонна	В	Зміна місця проживання на визначений час
4	Маятникова	Г	Зміна постійного місця проживання

Тестові завдання

1. Міжнародний поділ праці – це:

- а) система торговельних зв'язків, які склалися у певних територіальних і часових рамках;
- б) спеціалізація окремих країн у межах світового господарства на виробництві певних видів продукції з метою їх реалізації на національному ринку;
- в) система різноманітних форм міжнародного економічного співробітництва, яка передбачає відкритість економіки і вільне переміщення трудових ресурсів;
- г) зосередження окремих стадій єдиного виробничого процесу у різних найпридатніших для цього країнах;
- д) спосіб раціонального використання суспільної праці в межах світового господарства.

2. Країна має порівняльну перевагу у виробництві продукту, якщо:

- а) виробляє цей продукт з нижчими витратами, ніж інші країни;
- б) має перевагу у природно-кліматичних умовах виробництва цього продукту;

- в) має історичні традиції у виробництві цього продукту;
- г) виробляє цей продукт з нижчою вартістю, ніж торговельний партнер;
- д) виробляє цей продукт, використовуючи більш інтенсивнішу працю, ніж торговельний партнер.

3. *Квота є таким торговельним бар'єром, який:*

- а) скорочує зайнятість у галузях, які захищають національного виробника;
- б) знижує рівень корупції в країні;
- в) посилює конкуренцію на національному ринку;
- г) вигідний усім групам населення;
- д) усі твердження неправильні.

4. *Основними доктринами зовнішньоторговельної політики є:*

- а) маржиналізм та меркантилізм;
- б) меркантилізм та протекціонізм;
- в) протекціонізм та фритредерство;
- г) маржиналізм та фритредерство;
- д) монетаризм та протекціонізм.

5. *Скасування мита на імпортований товар призведе до:*

- а) зменшення надходжень до бюджету;
- б) збільшення споживання цього товару в країні;
- в) скорочення виробництва цього товару;
- г) підвищення внутрішньої ціни цього товару;
- д) скорочення зайнятості у галузях національної економіки.

Тема № 16 МІЖНАРОДНА ВАЛЮТНО -ФІНАНСОВА СИСТЕМА

Базові поняття та категорії:

Валюта, міжнародна валютна система: золотого стандарту, Бреттон-Вудська, Ямайська; валютний курс: фіксований, контрольований, плаваючий; котирування валюти, конвертованість: зовнішня, внутрішня, повна, часткова; штучні валюти; валютні обмеження, валютна інтервенція, дисконтна політика, диверсифікація валютних резервів, Європейська валютна система, МВФ.

Методичні рекомендації до вивчення теми № 16. Зовнішньоекономічні зв'язки між країнами викликають необхідність обміну їх валют. Економічні відносини, пов'язані з функціонуванням світових грошей, які обслуговують різні види господарських міжнародних зв'язків (зовнішня торгівля, міграція капіталів і робочої сили, реінвестування прибутків, переказ доходів, позики й субсидії, науково-технічний обмін, туризм і т.п.), супроводжуються валютними відносинами. Обов'язково потрібно розуміти позитивні й негативні сторони

конвертованості; роль і місце МВФ у міжнародних валютних відносинах та взаємовідносини з цією організацією нашої країни.

Зміст теоретичної частини заняття:

1. Еволюція світової валютної системи.
2. Валютні курси. Котирування та конвертованість валют.
3. Форми державного валютного регулювання.

Питання для обговорення:

1. Що розуміється під «плаваючим» валютним курсом? Розкрити поняття «конвертована валюта»?
2. Охарактеризувати особливості Європейської валютної системи.
3. Пояснити відмінності між Бреттон-Вудською та Ямайською валютною системою.

Творчі завдання:

1. Що являє собою грошова система євро? Чому до неї підключилися не всі країни Євросоюзу?
2. Установити відповідність між поняттям та їхніми визначеннями.

1	Курс валюти	А	Здатність національної грошової одиниці обмінюватися на інші валюти
2	Котирування валюти	Б	Ціна грошової одиниці однієї країни, виражена у грошових одиницях іншої країни
3	Конвертованість валюти	В	Встановлення курсів іноземних валют у відповідності з діючим законодавством
4	Повна конвертованість валюти	Г	Надання повної свободи іноземним фізичним та юридичним особам щодо здійснення валютних операцій
5	Часткова конвертованість валюти	Д	Надання права здійснювати обмінні операції національних грошових одиниць на іноземну валюту тільки фізичним та юридичним особам певної країни
6	Зовнішня конвертованість валюти	Е	Можливість усім фізичним та юридичним особам без будь-яких обмежень здійснювати валютні операції
7	Внутрішня конвертованість валюти	Є	Певні обмеження на обмінні валютні операції, які за вимогами МВФ не повинні стосуватися платежів під час поточних міжнародних операцій

Тестові завдання

1. Бреттон-Вудська валютна система – це система:

- а) золотого стандарту;
- б) золото зливкового стандарту;
- в) золото доларового стандарту;
- г) нерозмінних кредитних грошей.

2. Котирування іноземної валюти – це:

- а) накладання певних обмежень на обмінні валютні операції;
- б) здатність національної грошової одиниці обмінюватися на інші валюти;
- в) визначення ринком або державою ціни іноземної валюти;
- г) надання повної свободи іноземним фізичним і юридичним особам щодо здійснення валютних операцій;
- д) зниження вартості валюти, її курсу;
- е) режим національної валюти без валютних обмежень щодо поточних фінансових операцій.

3. Валютні обмеження – це:

- а) політика обмеження чи стимулювання грошових потоків;
- б) політика, спрямована на регулювання структури валютних резервів;
- в) продаж або купівля іноземної валюти;
- г) зниження курсу національної валюти відносно іноземної;
- д) законодавче лімітування та регламентація на угоди з валютою.

4. Валютна інтервенція – це:

- а) зниження обмінних курсів власної валюти;
- б) операції купівлі та продажу власної або іноземної валюти;
- в) підвищення курсу національної валюти;
- г) законодавче лімітування та регламентація на угоди з валютою;
- д) регулювання структури валютних резервів.

5. Яка ознака не характеризує сучасну міжнародну валютну систему:

- а) розширення кола національних валют;
- б) повна демонетизація золота;
- в) ліквідація номінального золотого паритету;
- г) запровадження фіксованих валютних курсів;
- д) скасування офіційної ціни на золото.

Очікувані загальні та спеціальні компетенції, програмні результати навчання: ЗК1, ЗК6; СК1; ПРН1, ПРН 5, ПРН 11, ПРН 13.

ОРІЄНТОВНІ ПИТАННЯ ПІДСУМКОВОЇ АТЕСТАЦІЇ (ЕКЗАМЕНУ)

1. Дати визначення предмета економічна теорія та охарактеризувати еволюцію його трактування. Розкрити функції економічної теорії.
2. Охарактеризувати відмінності між економічними законами і законами природи. Назвати основні види їх.
3. Охарактеризувати основні методи пізнання економічних явищ та процесів.
4. Пояснити закон зростання потреб та криву виробничих можливостей, з'ясувати взаємодію потреб та інтересів.
5. Назвати структурні елементи економічної системи і розкрити їхній взаємозв'язок.
6. Охарактеризувати відмінності між поняттями «ринкова економіка», «командна економіка», «змішана економіка».
7. Проаналізувати шляхи і методи приватизації та роздержавлення в Україні.
8. Назвати основні фактори виробництва і розкрити їхній взаємозв'язок.
9. Розкрити загальні риси і відмінності простого й підприємницького товарного виробництва. Пояснити сутність категорії товар.
10. Зіставте теорію трудової вартості з теорією граничної корисності.
11. Розкрити сутність та функції грошей.
12. Сформулювати закон обігу грошей (рівняння І.Фішера).
13. Розкрити особливості паперових та кредитних грошей.
14. Розкрити сутність та види інфляції.
15. Вказати причини інфляції та шляхи її подолання.
16. Назвати риси та функції сучасної ринкової економіки й розкрити їх зміст.
17. Дати характеристику структури ринку за різними критеріями.
18. Розкрити сутність інфраструктури та її значення для функціонування ринку.
19. Проаналізувати основні напрями та проблеми ринкової трансформації економіки України.
20. Розкрити сутність та види цінних паперів, які випускаються в Україні.
21. Сформулювати закон попиту, його графічне зображення та нецінові фактори, що впливають на зміну в попиті.
22. Сформулювати закон пропозиції, його графічне зображення та нецінові фактори, що впливають на зміну в пропозиції.
23. Розкрити механізм формування ринкової рівноваги, умови виникнення дефіциту та надлишку товарів.

24. Охарактеризувати поняття еластичності попиту за ціною та фактори, що впливають на її величину.
25. Розкрити сутність та функції конкуренції, як рушійної сили ринкової економіки.
26. Охарактеризувати основні види конкурентної боротьби та їх особливості.
27. Розкрити сутність недосконалої конкуренції та основні методи її ведення.
28. Охарактеризувати витоки та види монополізму.
29. Проаналізувати необхідність та основні методи антимонопольного регулювання в Україні.
30. Розкрити зміст, функції та принципи підприємництва.
31. Охарактеризувати організаційно-правові форми підприємництва та їх особливості.
32. Розкрити види та проблеми функціонування господарських товариств в Україні.
33. Проаналізувати переваги та недоліки малого бізнесу, визначити проблеми становлення в Україні.
34. Розкрити соціально-економічну сутність капіталу, стадії та функціональні форми кругообороту капіталу.
35. Розкрити особливості функціонування та відтворення основного капіталу та сутність амортизації.
36. Пояснити класифікацію витрат виробництва та розкрити їх сутність.
37. Пояснити сутність, структуру та шляхи зниження собівартості продукції на підприємствах України.
38. Охарактеризувати форми доходу підприємств та їх визначення.
39. Охарактеризувати економічну роль прибутку для підприємства, його види та функції.
40. Пояснити показники визначення ефективності підприємницької діяльності та фактори, що впливають на їх величину.
41. Розкрити особливості, функції та умови функціонування ринку праці.
42. Охарактеризувати сутність, функції та загальні принципи організації заробітної плати.
43. Розкрити форми та рівні оплати праці, їх відмінності та особливості.
44. Охарактеризувати системи оплати праці та їх використання в Україні.
45. Розкрити основні проблеми та принципи політики доходів в Україні.
46. Проаналізувати види та наслідки безробіття в Україні. Розкрити сутність закону А.Оукена.
47. Пояснити механізм функціонування та цілі державного регулювання зайнятості в Україні.
48. Пояснити сутність та розкрити функції маркетингової діяльності.
49. Охарактеризувати альтернативні концепції маркетингової діяльності та їх особливості.
50. Розкрити сутність, принципи та функції менеджменту.

51. Розкрити поняття економічного зростання, його типи та фактори.
52. Охарактеризувати макроекономічних показників в системі національного рахівництва.
53. Пояснити методи обчислення національного продукту.
54. Пояснити сутність національного багатства, його елементи та перспективні структурні зміни в Україні.
55. Розкрити складові та функції фінансової системи України.
56. Охарактеризувати бюджетну систему України. Дати характеристику бюджетному дефіциту, його причин та наслідків.
57. Проаналізувати структуру надходжень та видатків державного бюджету України та розкрити наслідки державного боргу.
58. Дати визначення податків та розкрити їх функції.
59. Проаналізувати критерії класифікації податків. Вказати, який зв'язок віддзеркалює крива А.Лаффера.
60. Охарактеризувати кредитну систему України – принципи, функції та форми кредиту.
61. Дати характеристику функціональної та інституціональної структури кредитної системи України.
62. Розкрити роль та функції Національного банку України у монетарній та фінансово-кредитній політиці держави.
63. Подати визначення світового господарства та його організаційну структуру.
64. Охарактеризувати форми міжнародного поділу праці, форми та тенденції розвитку економічної інтеграції.
65. Розкрити форми та основні тенденції міжнародних економічних відносин.
66. Проаналізувати альтернативні теорії зовнішньої торгівлі – абсолютних (А.Сміт) та відносних переваг (Д.Рікардо).
67. Проаналізувати альтернативні підходи у міжнародній торгівлі – вільна та політика протекціонізму, розкрити сучасні тенденції.
68. Розкрити зміст та проаналізувати етапи еволюції міжнародної валютної системи.
69. Розкрити принципи функціонування Ямайської валютної системи.
70. Пояснити категорії валютний курс та конвертованість валют.
71. Охарактеризувати методи державного регулювання міжнародних валютних відносин.
72. Проаналізувати альтернативні економічні теорії: кейнсіанство, монетаризм.

МЕТОДИ КОНТРОЛЮ

Робочою програмою передбачено здачу 2 модулів. Розподіл балів проводиться наступним чином, згідно структури даної дисципліни за модульною системою:

- *максимальна кількість балів за проходження 2 модулів – 75 балів;*
- *максимальна кількість балів за перший модуль– 40 (20 балів винесено на поточну роботу студента по засвоєнню навчального модуля під час практичних занять; 20 балів винесено на проходження тестування по засвоєнню лекційного матеріалу); успішною є проходження модуля, якщо студент(ка) набрав(ла) не менше 60% балів, тобто не менше 24 бали;*
- *максимальна кількість балів за другий модуль– 35 (15 балів винесено на поточну роботу студента по засвоєнню навчального модуля під час практичних занять; 20 балів винесено на проходження тестування по засвоєнню лекційного матеріалу); успішною є проходження модуля, якщо студент(ка) набрав(ла) не менше 60% балів, тобто не менше 21 бал;*
- *максимальна кількість балів, отриманих при здачі екзамену – 25 балів.*

V. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ

Відповідність шкал оцінювання університету, національної шкали та шкали ЄКТС

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82 – 89	B	добре	
75 – 81	C		
64 – 73	D	задовільно	
60 – 63	E		
35 – 59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання

Форма підсумкового семестрового контролю – **екзамен**

Модуль 1			Модуль 2			Підсумковий контроль	Разом з дисципліни
Аудиторна та самостійна робота			Аудиторна та самостійна робота				
Теоретичний курс (тестування)	Практична робота		Теоретичний курс (тестування)	Практична робота			
20	20		20	15		25	100
№ лекції	Вид робіт	Бал	№ лекції	Вид робіт	Бал		
Лекція 1 Лекція 2	Практичне. заняття 1	4	Лекція 11 Лекція 12	Практичне. заняття 6	5		
Лекція 3 Лекція 4	Практичне. заняття 2	4	Лекція 13 Лекція 14	Практичне. заняття 7	5		
Лекція 5 Лекція 6	Практичне. заняття 3	4	Лекція 15 Лекція 16	Практичне. заняття 8	5		
Лекція 7 Лекція 8	Практичне. заняття 4	4					
Лекція 9 Лекція 10	Практичне. заняття 5	4					

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Економічна теорія (політекономія, мікроекономіка, макроекономіка). Політекономія: навчальний посібник / Н.П. Мацелюх, І.А. Максименко, М.М. Теліщук та ін. Ірпінь: Університет ДФС України, 2018. 270 с.
2. Несененко П. П., Артеменко О. А., Патлатой О. Є.. Теоретичні основи економічної політики : навчальний посібник. Київ : ФОП Гуляєва В. М., 2019. 306 с.
3. Економічна теорія: підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін.; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 608 с.
4. Економічна теорія. Політекономія / В. Семененко, Д. Коваленко, В. Бугас, О. Семененко. К.: Центр учбової літератури, 2019. 428 с.
5. Основи економічної науки / Н. Мацелюх, О. Розум, І. Максименко, М. Теліщук. К.: Центр учбової літератури, 2019. 324 с.
6. Лисенко С.М., Ляшок Я.О. Основи економічної теорії. Практикум. Навчальний посібник. / Лисенко С.М., Ляшок Я.О. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. 268с.
7. Касьяненко Л. М. Економічна теорія: навч. посіб. / Л. М. Касьяненко. К : Цул, 2015. 224 с.
8. Економічна теорія: Політекономія: підручник / за ред. В.Д.Базилевича; Київ. нац. ун –т. ім. Т.Шевченка. 9-те вид., доп. К.: Знання, 2014. 710 с.

9. Економічна теорія : підручник / В.Г. Чепінога ; Міністерство освіти і науки України. Київ : Юрінком Інтер, 2019. 653 с.
10. Основи економічної теорії: навчальний посібник / за заг. ред. П.В. Круша, В.І. Депутат, С.О. Тульчинської. К.: Каравела, 2016. 448 с. Економічна теорія: Політекономія: Підручник / За ред. В. Д. Базилевича. – 8-ме вид., переробл. і доповн. К.: Знання, 2012. 702 с.
11. Економічна теорія : навч. посіб. / Л. С. Шевченко, О. А. Гриценко, О. С. Марченко та ін. ; за заг. ред. Л. С. Шевченко. Х. : Право, 2016. 268 с.
12. Економічна теорія : підручник / В.Д. Лагутін, Ю.М. Уманців, Т.А. Щербакова та ін. ; за заг. ред. В.Д. Лагутіна. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2017. 608 с.
13. Захарченко О. В., Барановська М. І., Козак Ю. Г., Курмиженко В. В. та ін. Основи економічної теорії : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2019. 264 с.
14. Аналітична економіка: макроекономіка і мікроекономіка: підручник : у 2 кн. / С. М. Панчишин, П. І. Островерх, І. В. Грабинська та ін; за ред. С. М. Панчишина і П. І. Островерха. Л.: Апріорі, 2020. 648 с.

Інформаційні ресурси

1. Державна науково-технічна бібліотека України. www.gntb.n-t.org/
2. «Голос України» Газета Верховної Ради України. www.uamedia.visti.net/golos
3. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. www.minfin.gov.ua
4. Національна бібліотека ім. В.І. Вернадського. www.nbuuv.gov.ua
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. www.ukrstat.gov.ua
6. Науково-технічна бібліотека Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя. [https:// library.tntu.edu.ua/](https://library.tntu.edu.ua/)
7. Тернопільська обласна універсальна наукова бібліотека. [https:// library.te.ua/](https://library.te.ua/)
8. Офіційний сайт бази українського законодавства в Інтернет. www.lawukraine.com.
9. Офіційний сайт урядового порталу Кабінету Міністрів України: www.kmu.gov.ua.
10. Офіційний сайт бази українського законодавства в Інтернет: www.lawukraine.com.
11. Офіційний сайт урядового порталу Кабінету Міністрів України. www.kmu.gov.ua.